

Frz. 6221.

"Nem sokaság, hanem Lélek
s szabad nép tesz csuda
dolgokat."

BERZSENYI DÁNIEL

Mécsvilág

II.évf.

3.

szám

A SÁROSPATAKI NÉPFŐISKOLA TÁJÉKOZTATÓJA

Sárospatak, 1988.február 4.

EGY RÉGI MOZGALOM ÚJJÁSZÜLETÉSE

Az első népfőiskola Dániában jött létre 1844-ben, Dél-Jütlandban.
A gondolat a XIX. század első évtizedeiben kibontakozó
művelődésügyi reformtörekvések idején csirázott ki.

A NÉPFŐISKOLA

Az első népfőiskolát egy *dán falusi tanító*, Christen Kold (1816–1870) alapította. Ő és az általa nevelt népfőiskola-vezetők húsz év alatt tizenöt népfőiskolát szerveztek Dániában.

A népfőiskolák hallgatói eleinte csaknem kivétel nélkül *parasztifjak* voltak, s később derekasan részt vettek abban az országépítő munkában, amely Dániát a „gazdag parasztok országává” tette.

Nem ad oklevelet

A népfőiskolák mindig rugalmasan igazodtak a történelmi és társadalmi szükségletekhez, de alapelveikből sosem engedtek. Ezek:

— a hallgatók önként jelentkeznek a népfőiskolai munkára, anyagi hozzájárulásukkal is részt vesznek az iskola fenntartásában;

— a népfőiskola nem szervez vizsgákat, s nem ad semmiféle szakképesítést, diplomát — legföljebb valami „emléklapot” ad, amely a látogatást igazolja;

— a népfőiskola növendékeiből szabad, bátor és lelkiismeretes honpolgárokat kíván nevelni.

Dániának 1870-ben már ötvenkét népfőiskolája volt, ma pedig számuk száznegy. Ezenkívül évenként mintegy 500-600 rövid, úgynevezett *népfőiskolai tanfolyamot* is szerveznek.

A népfőiskolai foglalkozások mindig *többhónaposak és bentlakásosak*. A hallgatók életkora a felvételtől 17 és fél és 19 év között mozog. A férfiak és nők megközelítőleg fele-fele arányban vannak. A kormány az önállóan dolgozó népfőiskolai hálózatot 1983-ban 256 millió dán koronával támogatta, amiből egy-egy népfőiskolásra 38 000 korona jutott. Így a dán népfőiskolák munkáját anyagi gondok nem nehezítik. Ilyen körülmények között szinte természetes, hogy a nemzetközi népfőiskolai mozgalom központja az a Dánia lett, ahol 1921 óta már nemzetközi népfőiskola is működik. A mozgalom hamarosan elterjedt a többi skandináv államban is, és különösen *Finnországban* talált igen termékeny talajra.

A finn népfőiskolák, éppúgy, mint a dánokéi, bentlakásosak — tanulmányi idejük három hónaptól nyolc

hónapig terjed. Ismeretanyagukat a hallgatók kívánságainak figyelembevételével alakítják ki. Egyidejűleg több tárgyköri csoport dolgozik. Vannak, akik költészettel, szépirodalommal vagy néprajzzal foglalkoznak, mások a háziiparral, a mezőgazdasággal, a matematikával vagy akár a filozófiával ismerkednek. Minden népfőiskolának van egy igazgatója — rektora —, és rendszerint két állandó nevelőtanára. Az oktatók nagy része külső előadókól rekrutálódik — őket a tárgykörök legjobb ismerőiből választják ki.

A finn népfőiskolák tevékenységét a *népfőiskolai törvény* szabályozza. Költségeihez a finn állam is hozzájárul, de maga az iskola nem ingyenes intézmény. Minden hallgató ad valamit fenntartásához. Központi segítséget csak azok a főiskolák kapnak, amelyek két éven át bizonyítottan jól működtek. A segélyből azután a kívánt magas színvonalon tudnak tovább dolgozni.

A sok választható tananyagon kívül minden tantervben nagy teret kap a finn nemzet történelme, irodalma és egy idegen nyelv. Ezt olyan intenzíven tanulják, hogy mire elvégzik a főiskolát, már jól beszélnek is azt a nyelvet. A mai finn népfőiskolák már nemcsak a paraszti- és a munkárfiatalokéi, hanem mindazokéi, akik úgy érzik, hogy műveltségüket, tájékozottságukat ki kell egészíteniük, s legalább egy idegen nyelvet meg kell tanulniuk. A népfőiskolára bárki jelentkezhet, függetlenül előzetes képzettségétől. S ha tehetsége van hozzá, akár doktori fokozatot is szerezhethet, holott Finnországban ezt nem könnyű dolog elérni.

A skandináv államokon kívül Európa több más országában is vannak népfőiskolák, sőt, újabban az *Egyesült Államokban* is terjedőben van ez a közművelődési intézmény.

Sárospataki kezdeményezés

Hazánkban, némi előzetes kísérletezés után, amelyen például a mezőkövesdi volt a húszas években, csak jó nagy késéssel, századunk harmincas és negyvenes éveiben bontakozott ki a népfőiskolai mozgalom, ekkor azonban igen nagy lendülettel és

magas színvonalon. Ebből a korszakból, amelyben a vezető szerep az egyházaké volt, a legszámottevőbb az 1936. évi *sárospataki kezdeményezés* volt. Eleinte rövidebb, néhány hetes népfőiskolai tanfolyamokat szervezett ott két teológiai tanár, Szabó Zoltán és Újszászy Kálmán. Ezek a tanfolyamok, minthogy valóságos szükségleteket elégítettek ki, hamarosan hosszabb időtartamú igazi népfőiskolákká fejlődtek. 1946-ban nyílt meg a *népakadémia*. A népegyetem terve azonban — a viszonyok megváltozása miatt — csupán terv maradt.

A pataki népfőiskolák hallgatói rövid idő alatt *valóságos közösséggé* forrtak össze. Ezt beszédesen bizonyítja az is, hogy a volt hallgatók családjukkal, unokáikkal együtt rendszeresen eljárnak az immár tizenkét év óta évenként meg szervezett népfőiskolai „öregdiák”-találkozókra. Ezek valóságos népfőiskolai továbbképzésnek számítanak.

Az egykori népfőiskolások jelképes faluszervezetben éltek, s falujukat *Szeretetfalvának* nevezték. Élő, önálló, az akkori falusi vezetőség mintájára megszervezett önkormányzati szerv volt ez, amelyből sok későbbi igazi faluvezető került ki. Ők négy, sőt öt évtized múltán is vallják, hogy a pataki népfőiskolán töltött hetek sorsdöntően hatottak egész későbbi életükre.

A sárospataki mintájára, de mindig a helyi szükségleteknek megfelelően, egymás után születtek meg a népfőiskolák országszerte. A virágzó népfőiskolai mozgalmat, akárcsak a többi, a magyar élet talajából szervesen kinövő intézményt — a népi kollégiumokat, a Magyar Népi Művelődési Intézetet stb. — elsöpörtc a „fordulat éve”. Több évtizeden át a népfőiskolának még az említése is veszélyes dolognak számított.

Felszabadult ember

A harmincas-negyvenes évek hazai népfőiskolai mozgalmának egyik leg súlyosabb szavú pártfogója Móricz Zsigmond volt. Ő folyóiratának, a *Kelet Népé*-nek a hasábjain rendszeresen foglalkozott a népfőiskolák kérdéseivel. A népfőiskolák célját ő akkor röviden és találóan — nagyjá-

ban máig érvényesen — így határozta meg: „Jobb polgárt, jobb hazajít, jobb embert nevelni, ez a népfőiskola célja.”

Veres Péter — ugyancsak a Kelet Népében — azt hangoztatta, hogy az egyoldalú szakoktatás helyett a társadalomtudományi tanfolyamokra, a buta levelesek helyett az általános, közösségi műveltségre kell vetni a hangsúlyt. Olyan embereket kell bevonni, akiket a becsvágy fűt, akik nem azért tanulnak, hogy műveltek legyenek, hanem azért akarnak műveltek lenni, hogy az életben előbbre jussanak. A népfőiskola ne adjon semmiféle oklevelet.

Veres Péter egy 1942-ben írt cikkében már így ír: „A népfőiskola néhány év alatt nagyon népszerű lett. Ma már úgy szerepel, mint majdnem egyetlen mentés ahhoz, hogy a magyar eljusson önmagához, hogy közösségi öntudatában és magyar izlésében megerősödjék. Sőt talán még ahhoz is, hogy gazdaságilag is talpra álljon, hogy egyéni és közös vállalkozásaiban erős, szívós és kiartó legyen.”

Erdei Ferenc több cikkben is foglalkozott a népfőiskolák kérdéseivel. Szerinte a népfőiskolának a teljes „egyenrangúság alapján kell közvetíteni azokat az ismereteket, amelyekre éppen most van szükség... A kialakult rettenetes életberendezési és szellemi zavarban kell hozzájuttatni a népfőiskolásokot a civilizáció eszközeinek ismeretéhez és a szellemi élet komoly ízeinek kóstolásához. A cél a tájékozódásra képes, fölszabadult ember.”

A negyvenes évek népfőiskoláiban kialakult cérendszer igen jól foglalta össze a közoktatási minisztérium által 1948 elején összehívott háromnapos tanácskozás záródokumentuma. Eszerint: „a népfőiskolai munka célja, hogy olyan embereket neveljen, akik a hagyomány és a múlt értékeit ismerik, műveltségüket szervesen ebből építik ki, a jelen időszere kérdései között tájékozódni és azokat megoldani képesek, akikben fejlett közösségi érzés él. A népfőiskolai tanulmány nem lezárt folyamat, hanem az önművelés folyamának csak egyik mozzanata, mely indításokat ad és tájékoztatást nyújt.”

Nagy kár, hogy ezeknek a gondolatoknak a gyakorlatba való átvitelére már nem volt mód. Ha az így kialakult gondolatrendszer töretlenül haladhatott volna tovább, bizonyára kedvezőbb alakultak volna társadalmunk rákövetkező évtizedeinek művelődési és gazdasági körülményei.

Az új tervek

A népfőiskola gondolata csak a nyolcvanas évek elején vetődött fel ismét. Azóta — sok kudarc, félreértés, fel-feltámadó bizalmatlanság után — egymást követik az értő és felelős megmozdulások annak érdekében, hogy újra kibontakozhasson egy korszerű népfőiskolai mozgalom.

A hetedik sárospataki népfőiskolára érkező hallgatók 1943-ban

Az indító lépés a *Hazajás Népfront* központjában 1982 decemberében tartott tanácskozás volt. 1983 márciusában a pesterzsébeti — ismert nevén a Csili — művelődési házban, júniusában pedig a MOM művelődési központban igen népes tanácskozásokat tartottak. Ez utóbbin alakult meg a *Népfőiskolások Baráti Köre*, amely azonban nem tudta elvégezni a neki szánt feladatokat. Ugyancsak 1983-ban javaslat született a sárospataki hagyományos népfőiskolai találkozón *korszerű népfőiskolák szervezéséről*. Az év végén a *Népművelési Intézet* magára vállalta, hogy felkarolja a népfőiskolák ügyét. Az 1984. év fő vállalkozása a *NORMA* nevű kísérleti népfőiskola előkészítése volt. A terv azonban terv maradt. 1984-ben jelent meg a *Népművelési Intézet* kiadásában *Tóth János Új népfőiskolai gondolat* című tervezete. Ez ismertette a külföldi és a hazai népfőiskolák múltját, s felvázolta a mai népfőiskolai mozgalom elvi és gyakorlati kérdéseit. Ugyancsak az *Intézet* kiadásában jelent meg a *Népfőiskolai kezdeményezések és tervek 1983—84* című — 108 oldalas — kiadvány is gazdag dokumentumanyaggal, eseménynaptárral és bibliográfiával. A kecskeméti *Forrás* 1984. decemberi számának teljes terjedelmét a népfőiskolák ügyének szenteli. A *Művelődési Minisztérium* 1985. januárjában a *TIT* főtitkárának gondozására bízta a népfőiskolák ügyét, s még ez év nyarán elkészült a *TIT* javaslata az *MSZMP KB* számára a népfőiskolai kísérletekre vonatkozóan. 1985. július 9-én született meg az *MSZMP* agit.prop.-bizottságának állásfoglalása a népfőiskolai művelődési mozgalom helyzetéről és a további tennivalókról. Ebből a meghatározóan fontos dokumentumból idézzük most a következő részleteket:

„1949-ben a népfőiskolákat — más kulturális tevékenységi formákkal együtt — fokozatosan megszüntették... A mai népfőiskolákra vonatkozó koncepció kialakításának és megvalósításának bázisává a *Népművelési Intézet* vált... A kellő politikai, irányítási és szakmai feltételek megteremtésével olyan népfőiskolai kísérleteket kell indítani, amelyek felhasználják a kezdeményező-képességben rejlő energiákat, és építenek az eddigi tapasztalatok kriti-

kus értékelésére... A népfőiskolai tevékenység... szorosan kötődik a *TIT* alapvető céljaihoz. A népfőiskolai mozgalom tovább gazdagíthatja az ismeretterjesztés rendszerét. Az ügyvezető elnökség állásfoglalása értelmében a társulat kezdeményezi és magára vállalja a népfőiskolai jellegű közművelődési programok szervezését, szellemi irányítását... A *TIT* a következő kísérleti formákat tervezi: faluszeminárium; hétvégi iskolák; különféle népfőiskolai tanfolyamok.

A társulat népfőiskolai munkássága csak akkor lehet eredményes, ha az illetékesek gondosan és alaposan számbavezik az igényeket és a lehetőségeket, s ha valamilyen formában biztosítják a szocialista művelődéspolitikai elvek érvényesülését, ugyanakkor ügyelnek arra, hogy a népfőiskolák valóságos helyi igények alapján szerveződjenek, és tevékenységükben megfelelő szerephez jussanak az önkormányzati módszerek.”

Húsznál is több

Napjainkban immár húsznál is több olyan hazai kezdeményezést tartunk számon, amelyek népfőiskolának nevezik magukat, illetőleg igyekeznek kivívni maguknak a valóságos népfőiskolai rangot. S egyre szaporodnak az olyan tervezetek és javaslatok, amelyek következtében a népfőiskola-szervezés szolgálatába állítják mindazokat az erőket, amelyek rendelkezésükre állnak. 1987. nyarán Sárospatakon, a népfőiskolások hagyományos évenkénti találkozásán született meg az az elhatározás, hogy e találkozók továbbfejlesztése érdekében, 1989-től kezdve két évenként országos népfőiskolai biennálét rendezzenek a népfőiskolák hazai búcsójában, Sárospatakon.

A sajtó és a közélet éber figyelője nem nem néhéz észrevennifük, hogy a hazai népfőiskola-szervezés körül egyre élénkül az érdeklődés.

Dr. Harsányi István

Apáczai Csere János-díjas
kiváló pedagógus

MOZAIKOK

TÚL a népfőiskolai tanfolyam félidején egymásba kapcsolódnak a hatások és az élmények. Gombos György barátunk fényképei alapján idézzük föl most ezeken a lapokon az elmúlt napok pillanatait. Érdeklődés, figyelem, nyitottság, vitára való készség jellemezte a Berzsenyi Dániel Baráti Kör tagjait. Ez tükröződik a kör titkárának, Toncsinak arcáról is. A felvétellel egyúttal szemléltető anyag a metakommunikációról kialakult vitához.

+++++

A bentlakásos tanfolyam első délutánjának vendégei, előadói között üdvözölhettük Szentimrei Mihályt, Földy Ferencet és Kődöböcz Józsefet, akik Patak művelődéstörténeti jelentőségét világították meg számunkra.

Élmény volt a találkozás Sárospatak "nagy öregjé"-vel. A Nagykönyvtárban UJSZÁSZY KÁLMÁN professzor, a Sárospataki Népfőiskola egyik megteremtője (1936) szólt a korról és az indítékokról, amelyek hatására a népfőiskola - külföldi példát követve, de sajátos hazai formát öltve - megszületett. A professzor ma is összetartó ereje az egykori népfőiskolások baráti közösségének, az évenként megrendezett találkozókak.

A Gulyás-fivérek dokumentum értékű filmjei mély benyomást tettek ránk. Az "Én is jártam Isonzónál" és a "Ne sápadj!" időszerű mondanivalója sokáig beszédtema volt körünkben. A filmek egyik alkotója, GULYÁS János is bekapcsolódott a BALÁZSI László által vezetett vitába.

+ + + + +

A szociálpszichológia néhány kérdése szerepelt a KOC SIS György által tartott előadásban. Meggyőződhattünk róla, hogy önmagunk helyének megtalálásában, a csoportkapcsolatok alakításában milyen szerepet játszanak a pszichikus tényezők. + Az előadást korábban megelőző, s a későbbi napokban követő önismereti foglalkozások közelebb hozták egymáshoz a népfőiskolai tanfolyam hallgatóit.

+ + + + +

Mint hogy a tanítóképző főiskola II.számú kollégiuma szűknek bizonyult, vasárnap este át kellett költöznünk a nagyobb I.számú Dezső Lajos Kollégiumba. A főiskola kollégiumai a sárospataki tanítóképzés kiemelkedő egyéniségéről, az egyik igazgatóról kapták nevüket. Dezső Lajos 1847 és 1904 között élt, s nagy szerepe volt a korszerű pataki tanítóképzés kialakításában. 1875-ben fiatalon, 27 éves korában lett igazgató, s ezt a tisztséget 30 éven át töltötte be.

+ + + + +

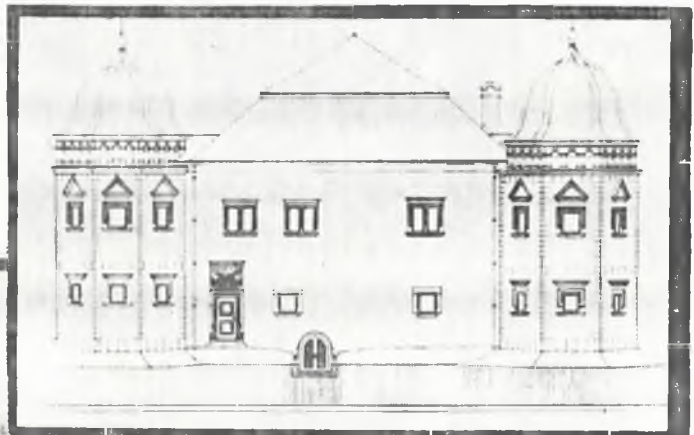

Beszélgetni jó! Ezt igazolják ezek a felvételek a népfőiskolai hallgatók körében. Többnyire az éjszakai órákba nyúlt a hallottak és látottak alapján felparázsló vita.

+++++

Látóút keretében járunk Zemplén megye egykori székvárosában Sátoraljaújhelyen és a gazdag néphagyományú bodroközi Pácinközségben. - KÉPEINKEN: A tokaji csata (1849. január 22.) és a pácini kastély.

A zempléni történelem felvilágosodás idejéből való, reformkori és szabadságharcos emlékeit láttuk a múzeumban. Pácinközségben a paraszti élet múltjával, a falu mai helyzetével ismerkedtünk meg.

DR. BARSÍ ERNŐ:

MIT AD AZ EMBERNEK A ZENE?

+++++

Haszonközpontúvá váló életünkben egyre kevesebb hely jut számára, pedig Kodály Zoltán szavaival élve nélküle nem lehet teljes életet élni. Olyan, mint az anyanyelv; segítségével lehet mélyebben megtudnunk, kik vagyunk, s milyenek azok a népek, akik között élünk. Németh László már 1934-ben megfogalmazza felkészültségünk, egész iskolarendszerünk fogyatékoságát, ezt mondva róla: "Nem ismerjük a helyet, amelyben élünk, nem ismerjük a népet, amelyhez tartozunk, nem ismerjük a viszonyokat, amelyek fojtogatnak, nem ismerjük Európának azt a zónáját, amelybe beleékelődtünk, s nincs magyar szemüvegünk Európához sem, amelyről fecsegünk." (Válasz, 1934.)

Ezen az estén azért a zene segítségével próbáljuk megvilágítani, kik vagyunk, milyenek vagyunk, s milyen Európának az a része, amelybe beékelődtünk.

Kik is vagyunk, honnan jöttünk, milyenek vagyunk? Évszázadokig alig foglalkoztunk ezzel a kérdéssel, pedig megmaradásunk, életlehetőségeink biztosítása szempontjából elengedhetetlenül fontos ezekre a kérdésekre választ adnunk, s életünk megtervezésében figyelembe vennünk.

A múlt század óta egyetlen tudományág: a nyelvészet segítségével próbáltunk őstörténetünkre világosságot deríteni, a valóságnak megfelelő választ azonban csak a tudományágak összessége adhat rá. Szükségünk van a nyelvészet mellett a népzene-tudomány, néprajz, régészet, antropológia, történelem vizsgálataira, s ezek szintéziséből alakulhat ki a rólunk alkotott kép. Összehasonlító népzene-tudományunk, melynek alapjait Bartók Béla vetette meg és Kodály Zoltán fejlesztette tovább, kezdetben a nyelvészet megállapításait vélte a népzene segítségével is megerősíteni, mivel egy finnugor népnek, a cseremiszeknek népzenejével a magyar népdal is feltűnő hasonlóságot mutat. Ezeket természetesen a hozzánk eljutott gyűjteményekből állapították meg.

Mikor Vikár Lászlónak a helyszíni gyűjtéséből kiderült, hogy ezek az egyezések nem az egész csereisz nép zenéjére jellemzőek, csak egy kis rétegére, szükségessé vált a vizsgálatásokat nagyobb területre is kiterjeszteni. Eredményeként ma úgy látjuk, hogy népzeneinkben a finnugor jellegű gyermekjáték-dalaink, regösénekünk dúros, kevés hangot használó dallamosságában meg siratóinkban találhatjuk meg, népdalaink nagy többsége, az a bizonyos

DR. BARSÍ ERNŐ

BURDAL

/Kazinczy Ferenc/

Fogy az é-let, s nem so-ká-ra Szép korom majd előre-pül;
Érzem, messze nincs hatá-ra, s majd komor le-lé-re dül.

De bor-ral se- tes szárnyának Lép-vesz-szöket lányha-tok,

Bort hamar, bort! Múlá-sának. Ha i-szom kacagha-tok.

Még most, hála istenimnek! Kelyhem bátran forгатom.
Még most, hála istenimnek! Lollimat csókolhatom.
Még nincs, aki elfogassa Gyanúba vett levelem,
Nincs aki tudakozgassa, Ki sziszeg titkon velem.

Lányka jer, jer mártsd rózsádat Kelyhem édes nedvibe.
Fonjad azt, s mellpántlikádat Hajam barna fürtibe!
Oltogasd szám szomjúságát, S pajkoskodj addig velem,
Míg az élet boldogságát Nyílt karod között lelem.

Kazinczy Ferenc
levele (1831)

KAZINCZY munkásságával a sátoraljaújhelyi le- véltárban és múzeumban tett látogatásunk során ismerkedhattink meg.

Itt közölt "Bor mellett" című verse a 19.század legelejétől a pataki diákok egyik kedvelt dala volt.

